

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ ОК 16
«АРХЕОЛОГІЯ УКРАЇНСЬКОГО ПІВДНЯ
ЗА ДОБИ ФІНАЛЬНОЇ БРОНЗИ І РАНЬОГО ЗАЛІЗА»

галузь знань:

спеціальність:

рівень вищої освіти:

кваліфікаційний рівень:

В «Культура, мистецтво та гуманітарні науки»,
В9 «історія та археологія»,
третій (освітньо-науковий/освітньо-творчий) рівень
доктор філософії (PhD)

Викладач: Кравченко Евеліна Антонівна

кандидат історичних наук,

старший науковий співробітник

<https://orcid.org/0000-0001-7238-7417>

kravchenko_evelina@nas.gov.ua

evekravchenko@gmail.com

Програма навчання – 12 тижнів

Обсяг годин навчального навантаження 3 ECTS (90 годин)

лекцій 16 годин	семінарів 14 годин	самостійної роботи 60 години
Форма підсумкового контролю - залік		

Київ - 2026

ЗМІСТ

I. Структура дисципліни.

- I.1. Анотація дисципліни.
- I.2. Мета вивчення дисципліни.

II. Організація навчання.

- II.1. Календарно-тематичний план.
- II.2. Тематичний план.
- II.3. Література для вивчення дисципліни.
- II.4. Технічні вимоги для вивчення дисципліни.

III. Форми та методи контролю.

- III.1. Результати навчання, методи викладання і форми оцінювання.
- III.2. Умови визначення навчального рейтингу дисципліни.
- III.3. Критерії оцінювання знань і вмінь з дисципліни.
- III.4. Порядок перерахунку показників нормативної 100-бальної університетської шкали оцінювання в національну 4-бальну шкалу та шкалу ECTS.

IV. Політика доброчесності.

I. СТРУКТУРА ДИСЦИПЛІНИ

I.1. Анотація дисципліни.

Курс «Археологія українського півдня за доби фінальної бронзи — раннього заліза» орієнтований на ознайомлення слухачів із археологічними пам'ятками, матеріалами, аналітичними дослідженнями, основними концепціями і інтерпретаційними моделями територій, які станом на 2026 рік в переважній більшості перебувають під окупацією — Приазов'я, Крим, Нижнє Подніпров'я, а також Буджак і Північно-західне Причорномор'я, пам'ятки яких також в переважній більшості недосяжні для ознайомлення або наукових археологічних досліджень, оскільки зосереджені на лінії фронту або в зоні досяжності вогневого враження.

Ці території є одним із ключових напрямів контактів інших народів із населенням Східної Європи і території України зокрема, має свої географічні, економічні і культурні особливості. Визначальним фактором цього регіону було море, яке як ресурсна база і основа транспортного сполучення із доби первісності формувало особливі умови для життя соціумів. За доби фінальної бронзи почали складатися умови, за яких вже у наступній залізній добі сформувалася історична провінція, яка охопила територію від чорноморського узбережжя і аж до болотистих лісів Східноєвропейської рівнини загалом зосередившись навколо басейну Дніпра, Південного Бугу і Дністра, доходячи до Дунаю у нижній течії на південному заході, Дону на сході, Розточчя і Карпат на північному заході. Зараз це територія України, Молдови, південні райони Білорусі і частина західних районів рф. Український південь розглядатиметься саме в контексті процесів, що проходили на цих територіях і призвели до виникнення історичної провінції за доби раннього заліза

Планується коротко оглянути історичну географію регіону, фізичну географію і геологію, водні ресурси, палеоклімат, ґрунти тощо. Максимум уваги приділятиметься археологічним пам'яткам регіону, методиці їх дослідження, досвід роботи на яких зараз в Україні має дуже обмежене коло фахівців. Також буде оглянуто археологічний матеріал, притаманний пам'яткам українського півдня із залученням за можливості музейних колекцій, що зберігаються в Києві, за офлайн відвідування планується проведення практичних занять із цими колекціями.

Актуальність курсу полягає у критичній потребі збереження знань про археологію, давню історію і культурну спадщину українського півдня у науковій, освітній і суспільній практиці сучасної України, коли випускники першого курсу 2026 року вже є тими, хто ніколи не бачив Криму і Східного Донбасу. Через п'ять років перші курси університетів

поповняться студентами, які ніколи не бачили Приазов'я, Нижнього Подніпров'я і мають уявлення про Одещину і Миколаївщину лише із медіа. Такий стан речей призведе до втрати реальних знань про ці регіони, які наразі можна отримати лише від фахівців, які там працювали.

Мета курсу полягає у підготовці фахівців, які зможуть повноцінно працювати на деокупованих територіях, а до цього всебічно залучати знання про археологію українського півдня у своїх наукових розробках. Для цього ставляться такі **завдання**: надати слухачам оглядову інформацію про регіон в контексті археологічних досліджень, детально викласти археологічні характеристики пам'яток в межах запланованих годин календарного плану, ознайомити із методикою археологічних розкопок регіону, специфікою окремих пам'яток, археологічним матеріалом як масовим так і колекціями, викласти основні концепти давньої історії регіону, теоретичні моделі. Набуття знань і навичок слухачами відбуватиметься як у лекційному форматі, так і у вигляді практичних занять у фондах і відділах Інституту із колекціями півдня (якщо дозволить безпекова ситуація).

Міждисциплінарна координація: з огляду на фізичну недоступність відвідування переважної більшості археологічних пам'яток українського півдня, буде використано інтернет ресурси із супутниковими знімками регіону (Google) із використанням даних географії і топографії, ІТ-технологій, а також платформи, орієнтовані на захист культурних цінностей, охорони та використання об'єктів культурної спадщини.

1.2. Мета вивчення дисципліни.

Метою вивчення дисципліни «Археологія українського півдня доби фінальної бронзи — раннього заліза» є:

I. Набуття аспірантами теоретичних знань щодо:

- 1) значення і ролі українського півдня для соціумів Східної Європи часів давнини і раннього середньовіччя.
- 2) археологічних пам'яток і похідних із них колекцій археологічних предметів українського півдня доби фінальної бронзи — раннього заліза.

II. Набуття аспірантами практичних навичок і вмінь:

- 1) орієнтуватися в археологічній мапі українського півдня;
- 2) знати і вирізняти археологічні матеріали, властиві пам'яткам українського півдня;
- 3) застосовувати отримані знання у подальших наукових і пам'яткоохоронних дослідженнях.

II. ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАННЯ

1.1. Календарно-тематичний план.

теми	заняття	дата
Вступ до курсу. Український південь: географія і палеоекономіка.	Лекція 1	січень
Український південь за доби фінальної бронзи.	Лекція 2	січень
Український південь і формування феномену кочівництва та вершництва.	Лекція 3	січень
Брама до залізної доби: південь	Лекція 4	лютий
Грецька колонізація українського півдня і локальне населення.	Лекція 5	лютий
Кримська Скіфія: між Римом і Понтом	Лекція 6	лютий

Постскриптим: Візантія і Русь у історії південноукраїнських земель	Лекція 7	лютий
Моніторинг археологічної спадщини на окупованих територіях.	Лекція 8	березень
Географія археологічних пам'яток українського півдня доби пізньої бронзи-раннього заліза	Семінар 1	березень
Археологічні культури і ключові пам'ятки українського півдня доби фінальної бронзи	Семінар 2	березень
Старожитності ранніх кочівників українського півдня	Семінар 3	березень
Пам'ятки і матеріальна культура перехідного часу і доби раннього заліза	Семінар 4	квітень
Пам'ятки контактних зон грецького і локального населення, особливості розташування і матеріальної культури	Семінар 5	квітень
Пам'ятки і матеріальна культура пізньоскіфських пам'яток і Кримської Скіфії	Семінар 6	квітень
Пам'ятки і матеріальна культура пізньоантичного-ранньосередньовічного часу	Семінар 7	квітень
Залік	-	кінець квітня

II.2. Тематичний план.

№ з/п	Теми занять	Кількість годин
Лекція 1	Тема 1. Вступ до курсу. Український південь: географія і палеоекономіка. Знайомство. Актуальність, мета та завдання курсу, організація роботи. Основи обліку пам'яток археології, система музейного опису і каталогізації. Основні географічні та палеоекономічні характеристики українського півдня. Палеоклімат, водні ресурси, геотектоніка, антропогенний вплив.	2 год.
Лекція 2	Тема 2. Український південь за доби фінальної бронзи. Палеоекономічні моделі українського півдня за фінальної бронзи. Білозерська культура. Бережнівсько-маївська зрубна культура. Так звана культура пізньої бронзи Криму. Старший дотаврський період кизил-кобинської культури. Ранній гальштат (А-В2). Городища фінальної бронзи українського півдня. Тип пам'яток, особливості археологічних комплексів, методи досліджень.	2 год.
Лекція 3	Тема 3. Український південь і формування феномену кочівництва та вершництва. Фінал білозерських старожитностей і поява поховань чорногорівського етапу передскіфської культури. Поселення Уч-Баш і чорногорівські старожитності. Фінал городищ українського півдня доби фінальної бронзи. Городища Нижнього Подунав'я і Подоння. Новочеркаські старожитності і початок ранньоскіфської культури. Пам'ятки, хронологія, синхронізація. Значення вершництва	2 год.

	для поступу і формування воїнської (вершницької) культури, як суспільного феномену ранньої залізної доби.	
Лекція 4	Тема 4. Брама до залізної доби: південь Поява залізоробного виробництва. Залізоробні провінції і центри. Пам'ятки із зафіксованими залізоробними майстернями. Знахідки перших залізних речей, контекст, пам'ятки. Економіка переходу до заліза.	2 год.
Лекція 5	Тема 4. Грецька колонізація українського півдня і локальне населення. Моделі колонізації, причини і механізми. Антична писемна традиція про український південь, формування міфу, етнографічні і географічні дані. Таврський етап кизил-кобинської культури. Грецькі імпорти у скіфських похованнях. Греки, таври, скіфи: контакти між греками і локальним населенням. Феномен Боспору.	2 год.
Лекція 6	Тема 6. Кримська Скіфія: між Римом і Понтом. Колапс степової Скіфії і поява пізньоскіфських старожитностей. Пізньоскіфська культура Нижнього Подніпров'я і Криму. Кримська Скіфія за Скілура і Паллака. Діофантові війни. Святилища Південного берегу Криму. Рим і Понт.	2 год.
Лекція 7	Тема 7. Постскрипtum: Візантія і Русь у історії південноукраїнських земель. Постгрецькі горизонти античних міст українського півдня. Пізньоантичні/ранньосередньовічні пам'ятки. Візантійський Херсон. Феодоро. Велике переселення народів. Генуезькі і венеційські фортеці. Вплив Візантії на український південь. Посилення Херсона із постанням Русі.	2 год.
Лекція 8	Тема 8. Моніторинг археологічної спадщини на окупованих територіях. Напрями діяльності окупаційної влади, що шкодять і знищують культурну спадщину. Найбільш масштабні деструктивні проекти рф. Протидія деструктивним діям окупантів.	2 год.
Семінар 1	Географія археологічних пам'яток українського півдня доби пізньої бронзи-раннього залізного віку Отримання навичок географічного районування груп пам'яток, читання мап і супутникових знімків різної якості, співвіднесення даних з наукових публікацій і звітів, географічних мап і супутникових знімків. Виявлення давніх екосистем за формальними географічними показниками і напрями реконструкцій палеоекономіки.	2 год.
Семінар 2	Археологічні культури і ключові пам'ятки українського півдня доби фінальної бронзи. Отримання навичок і перевірка набутих знань про археологічні пам'ятки білозерської, бережнівсько-маївської зрубною, так званої культури пізньої бронзи Криму, старшого дотаврського періоду кизил-кобинської культури, раннього гальштату (А-В2): типи поселень, поховальні пам'ятки і поховально-поминальна обрядність, матеріальна культура.	2 год.

Семінар 3	Старожитності ранніх кочівників українського півдня. Отримання навичок і перевірка набутих знань про археологічні пам'ятки чорногорівського і новочеркаського етапів передскіфських старожитностей, ранньоскіфської культури: поховальні комплекси, знахідки на поселенських пам'ятках, випадкові знахідки, скарби.	2 год.
Семінар 4	Пам'ятки і матеріальна культура перехідного часу і доби раннього заліза. Отримання навичок і перевірка набутих знань про археологічні пам'ятки із найбільш раннім залізобудівним виробництвом, ранні знахідки залізних речей, контекст і особливості матеріальної культури цих пам'яток.	2 год.
Семінар 5	Пам'ятки контактних зон грецького і локального населення, особливості розташування і матеріальної культури. Отримання навичок і перевірка набутих знань про археологічні пам'ятки, що містять предмети матеріальної культури локального населення у грецьких комплексах і навпаки: античні центри, хора, поселення і городища локального населення, поховальні пам'ятки.	2 год.
Семінар 6	Пам'ятки і матеріальна культура пізньоскіфських пам'яток і Кримської Скіфії Отримання навичок і перевірка набутих знань про археологічні пам'ятки Подунав'я, Подністров'я, Нижнього Подніпров'я і Криму пізньоскіфського часу, городища Ак-Кая і Неаполь Скіфський, хронологія пам'яток, пам'ятки Кримської Скіфії, матеріальна культура.	2 год.
Семінар 7	Пам'ятки і матеріальна культура пізньоантичного-ранньосередньовічного часу Отримання навичок і перевірка набутих знань про археологічні пам'ятки морського узбережжя і степу часу великого переселення народів, Візантійський Херсон і його околиці, пам'ятки Феодоро, пам'ятки генуезців і венеційців, матеріальна культура.	2 год.

II.3. Література для вивчення дисципліни.

Для підготовки до семінарів та написання письмових завдань аспіранти можуть користуватися літературою наявною у Науковій бібліотеці Інституту археології НАН України, [Електронною бібліотекою ІА НАН України](#), та [Електронною бібліотекою ВГО «Спілка археологів України»](#). Курс забезпечений посібниками та базовою літературою:

Основна література:

Agulnikov, S. 1996. Necropola culturii belozerka de la Cazaclia. *Bibliotheca Thracologica*, XIV.

Ailincăi, S.-C. 2013. Inceputurile epocii fierului in Dobrogea. *Studii și cercetări de istorie veche și arheologie*, 64 (3—4), p. 223-292.

Childe, V.G. 1944. *Archaeological Ages as Technological Stages*, London: Cobbet.

Cordova, C.E. & Lehman, D.H. 2006. Mediterranean Agriculture in South-Western Crimean Paleo-environments and Early Adaptations. In: Peterson, D.I., Popova, I.M. & Smith, A.T., eds. *Beyond*

the Steppe and the Sown (Colloquia Pontica, 13). Brill. pp. 425–47. https://doi.org/10.1163/9789047408215_031CrossRefGoogle Scholar

Cordova, C.E., Lehman, P.H. & Gerasimenko, N.P. 2001a. Paleoecological Investigations in the Heraklean Peninsula and Adjacent Areas. In: Carter, J.C., ed. *The Study of Ancient Territories: Chersonesos and Metaponto, 2001 Annual Report*. Austin (TX): Institute of Classical Archaeology, University of Texas, pp. 43–46.Google Scholar

Cordova, C.E., Rybak, A.R. & Leman, P.H. 2001b. Vegetation Patterns and Conservation Issues in Southern Crimea. *Post-Soviet Geography and Economics*, 42: 362–85. <https://doi.org/10.1080/10889388.2001.10641176>CrossRefGoogle Scholar

Davidescu, M. 1981. Un tezaur de podoabe tracie descoperit la Hinova-Mehedinto. *Thrako-Dacia*, 2, p. 12-25.

Juganaru, G. 2005. *Cultura Babadag. I: Ex Ponto*. Constanta.

Gershkovich, Ya.P. 2011. Global Causes of Some Local Phenomena During the Late Bronze Age in the Northern Pontic Steppe. In: Sava, E., Govedarica, B. & Hänsel, B., eds. *Der Schwarzmeerraum vom Äneolithikum bis in die Früheisenzeit (5000—500 v. Chr.)* vol. 2. Rahden: Marie Leidorf, pp. 166–77.Google Scholar

Gorbenko, K.V. & Grebennikov, Yu.S. (2009). The «Dykyi Sad» fortified settlement as a uniting link in the context of economic, political, and cultural relation of 1200-1000 BC (The Baltic shore, the Pontic region and the Mediterranean). *Routs between seas: Baltic-Bug-Bog-Pont from the 3rd to the middle of the 1st millennium BC*. *Baltic-Pontic-Studies*, 14, 375-390 [in English].

Kravchenko E.A. 2026. Kyzyl-Koba Culture Burial Grounds and Questions of Origin (available data on sites and accessibility for analysis). *Археологія*, (у друці).

Kravchenko, E., & Reida, R. 2026. The Ancient City of Tauric Chersonesus and Its Chora: a World Heritage Site under Threat. *Acta Archaeologica*, 96(1), 42-58. <https://doi.org/10.1163/16000390-12341027>

Kravchenko E.A. 2025. Growing, Storing, and Processing Cereals in the Inkerman Valley in Crimea at the Turn of the Bronze Age to the Iron Age. *European Journal of Archaeology*, 28(4):423-440. doi:10.1017/eaa.2025.10014

Кравченко, Е. 2024. «Земля гіппомолгів»: причорноморський фронтір від кіммерійців до візантійців. В: Громенко, С. В. (упорядник) та ін. *Український мультифронтір. Нова схема історії України (неоліт – початок ХХ століття)*. Харків: Фабула, с. 136-162.

Kravchenko, E. 2023. The Rests of Fortification of Uch-Bash Hillfort in the South-Western Crimea. *Eminak: Scientific Quarterly Journal*, (2(42), 87-108. [https://doi.org/10.33782/eminak2023.2\(42\).643](https://doi.org/10.33782/eminak2023.2(42).643)

Kravchenko, E., Kozak, O., Stupak, A. 2023. Japallah – the Cemetery of the Natives of the Hellenistic Period in the Crimea. *Revista Archeologica*, SN, XIX (2), p. 58-81. https://doi.org/10.52603/RA.XIX.2.2023_04.

Kravchenko, E. 2023. Archaeological Sources of the Crimean Natives Religion and Cults in the Early Iron Age. *Археологія і давня історія України*, 47 (2), p. 23-35. <https://doi.org/10.37445/adiu.2023.02.01>

Кравченко, Е. 2019. Країна таврів. В: Відейко, М. (упорядник). *Історія цивілізації. Україна*. Том 1. Від кіммерійців до Русі, Харків: Фоліо, с. 54-59.

Кравченко, Е. 2019. Сугінки: три Скіфії. Відейко, М. (упорядник). *Історія цивілізації. Україна*. Том 1. Від кіммерійців до Русі, Харків: Фоліо, с. 59-65.

- Кравченко, Е. 2019. Металурги і ковалі залізного віку. Відейко, М. (упорядник). *Історія цивілізації. Україна*. Том 1. Від киммерійців до Русі, Харків: Фоліо, с. 108-115.
- Кравченко, Е.А. 2016. До питання про початок раннього залізного віку у Криму. *Наукові студії. Датування – хронологія – періодизація. Різні аспекти часу в археології*, 9, с. 164-177.
- Кравченко, Е. А. 2015. Вироби з каменю у контексті господарства поселення Уч-Баш. *Наукові студії*, 8, с. 184-221.
- Кравченко, Е. А. 2011. *Кизил-кобинська культура у Західному Криму*. Київ; Луцьк: ІА НАНУ.
- Кравченко, Е. А. 2013. Давній Крим: оточуюче середовище та система господарювання. Штрихи до побудови теоретичної моделі. *Наукові студії*, 6, с. 208-214.
- Кравченко, Е. А., Гошко, Т. Ю. 2013. Раннє залізо у Північному Причорномор'ї: технологія і традиція. *Археологія і давня історія України*, 10, с. 100-105.
- Кравченко, Е. А. 2012. Керамічний посуд кизил-кобинської культури поселення Альма-Кермен із розкопок 2008 року. *Археологічні дослідження Львівського університету*, 16, с. 286-295.
- Кравченко, Е. А., Сергєєва, М. С. 2012. Вироби з кістки та рогу з поселення Уч-Баш у Південно-Західному Криму. *Наукові студії*, 5, с. 35-61.
- Кравченко, Е. А. 2010. Спільні риси у кераміці культур Криму та Балкано-Карпаття за доби пізньої бронзи — раннього заліза. *Наукові студії*, 3, с. 52-60.
- Кравченко, Е. А. 2010. *Таври і Херсонес*. Археологический альманах, 2, с. 51-71.
- Кравченко, Е. А. 2009. До історії вивчення тубільного населення Криму доби раннього заліза. *Боспорские исследования*, 23, с. 133-154.
- Кравченко, Е.А. 2009. Кизил-кобинська кераміка Керкінитиди VI — IV ст. до н. е. *Епоха раннього заліза*. Київ: ІА НАНУ, с. 187-198.
- Кравченко, Е. А. 2009. Матеріали ранньогальштатського часу поселення Уч-Баш. *Археологія*, 1, с. 26-40.
- Кравченко, Е. А. 2008. Таври у писемних джерелах про Крим і Таврику. *Надчорномор'я. Студії з історії та археології (з IX ст. до н. е. по XIX ст. н. е.)*, Інститут історії України НАНУ, Київ, с. 99-106.
- Kvapil, L.A. 2021. Bronze Age Europe: Revolutions in Agricultural Adaptation. In: Hollander, D. & Howe, T., eds. *A Companion to Ancient Agriculture*. Hoboken (NJ): John Wiley & Sons, pp. 241–64. <https://doi.org/10.1002/9781118970959Google Scholar>
- Latyshev, V.V. 1916. *Inscriptiones antiquae Orae Septentrionalis Ponti Euxini graecae et latinae* (IOSPE I2). Petropolis.
- Lericolais, G., Guichard, F., Morigi, C., Popescu, I., Bulois, C., Gillet, H., Ryan, W. B. F. 2011. *Assessment of Black Sea water — level fluctuations since the Last Glacial Maximum. Special Paper of the Geological Society of America*, January, p. 1-18.
- Лесков, О. М., Кравченко, Е. А. (ред.), Гошко, Т. Ю. 2019. *Могильник білозерської культури біля с. Широке*. Львів; Винники: Історико-краєзнавчий музей; Майдан.
- Отрощенко, В. В. 2001. *Проблеми періодизації культур середньої та пізньої бронзи Півдня Східної Європи (культурно-стратиграфічні зіставлення)*. Київ: ІА НАНУ.
- Sava, E. 2002, Bestattungen der Noua-Kultur. Ein Beitrag zur Erforschung dpatbronzezeitlicher Bestattungsriten zwischen Dnestr und Westkarpaten (mit Katalogbeitragen von N. Boroffka, L. Dascalu, Ch. Dumitroaia, E. V. Jarovoy, T. Soroceanu). *Portable Antiquities Scheme*, 19.

Sherrat, A. (1997). *Ekonomy and society in prehistoric Europe: changing perspectives*. Princeton [in English].

Zanoci, A. (2015). Typology and evolution of gates and access into early hallstattian fortresses in Tisa-Dniester space. *Tyragetia*, IX [XXIV], 1, 7-27 [in English].

Zubar', V. M., Kravchenko, E. A. 2003. Interpretation of a Group of Archaeological Sites in the Vicinity of Tauric Chersonesos. *The Cauldron of Ariantas. Studies presented to A.N. Scegllov on the occasion of his 70th birthday*, Aarhus University Press, Aarhus, p. 185-196.

Додаткова література:

Археологічна колекція ДНІМ «Сарматські старожитності». 2025. Дніпро: Павел Мкрверт.

Блажевич Н. В., Бурдо Н. Б., Вітрик І. С., Денисова А. О., Карашевич І. В., Карнаух Є. Г., Корпусова В. М., Павленко Л. В., Сон Н. О. 2007. *Колекції Наукових фондів Інституту археології НАН України*. Каталог. Київ: Академперіодика.

Павленко, Н. (ред.). 2024. *Скарби Криму. Повернення.: Каталог виставки*. Київ: Фенікс.

Die Krim. 2013. Goldene Insel im Schwarzen Meer. Griechen-Skithen-Goten. LVR-LandesMuseum Bonn: 4.7.2013 – 19.1.2014. Vertagsburo Wais & Partner, Stuttgart fur den Primus Verlag, Darmstadt.

Hrunty Kryms'koyi Oblasti 1967. Na pidstavi materialiv obsliduvan' hruntiv 1957–61 rr. Skladeno in-tom 'Ukrzemproyekt' ta Ukr. NDI hruntoznastva im. O.N. Sokolovs'koho v 1966 r. Kyiv (in Ukrainian).

BIBLIOTHECA CHERSONESSITANA

[Музейні каталоги - Дніпропетровський національний історичний музей](#)

[Проект Арго – Повернення української культурної спадщини](#)

[Illegal Archaeological Excavations, Damage Assessment, and Illicit Trade in Ukrainian Cultural Objects by Dr Andris Kairiss – Cultural Property Protection for All](#)

[Про затвердження Порядку обліку ... | від 11.03.2013 № 158](#)

[Додати інформацію про артефакт](#)

II.4. Технічні вимоги для вивчення дисципліни.

Запис на прослуховування курсу передбачає, що аспірант володіє базовими навичками наукової роботи, вміє користуватися каталогами і електронними бібліотеками, читає географічні мапи і супутникові знімки. Для успішного прослуховування курсу і отримання всіх необхідних знань і навичок слухачу знадобиться ПК і доступ до інтернету. Планується проведення лекцій і семінарів очно, проте з огляду на безпекову ситуацію, вони можуть проводитись онлайн.

За необхідності можливе групове чи індивідуальне консультування через листування чи додаткові очні або онлайн-зустрічі. Структура курсу побудована в розрахунок на те, що аспіранти є самостійними дослідниками і мають змогу поєднати виконання завдань курсу та роботу над дослідницькою роботою.

Розробники курсу рекомендують користуватись відкритим програмним забезпеченням (*open-source software*). Зокрема:

1. Текстовий редактор (письмові роботи приймаються в форматі doc, odt). Приклад – компоненти LibreOffice.

2. Бібліоменеджер для роботи з списками літератури та бібліографічними посиланнями. Приклад — Zotero.

Комунікація щодо процесу навчання здійснюється через офіційну поштову скриньку викладача. На поштову адресу надсилаються електронні документи (файли практичної

роботи та письмового завдання/есе). Час відповіді на лист — до 24 години. Листи і повідомлення можуть бути не опрацьовані у вихідні та святкові дні, а також в період з 21-00 до 9-00.

III. ФОРМИ ТА МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

Поточний контроль знань здійснюється під час проведення семінарських занять і має на меті перевірку рівня засвоєння аспірантами певних розділів (тем) навчальної програми, пошуку й критичного аналізу джерел. Формами поточного контролю є семінарське опитування, заслуховування доповідей, дискусії; письмова дослідницька робота. Поточний контроль передбачає оцінювання кожного виду робіт, зазначених в «Умовах визначення навчального рейтингу», та здійснюється у відповідності до визначених критеріїв (див. наступний розділ).

Підсумковою формою контролю є залік. Питання для заліку сформовані таким чином, щоб як мінімум одне із них відповідало сфері наукових інтересів будь-якого слухача аспірантури.

Практична робота має продемонструвати вміння сформулювати формальні характеристики археологічної пам'ятки, надати її об'єктивний опис, створити ID-картку нерухомого і рухомого археологічного об'єкта.

Орієнтовні теми для самостійної дослідницької роботи:

Самостійна робота слухачів полягатиме у ознайомленні із наданими викладачем посиланнями на офіційні ресурси і формами облікової документації на пам'ятки археології, формами колекційних описів музейних колекцій, формами створення карток ID-object із подальшим використання цих форм для підготовки семінарських і залікових завдань. Також слухачі мають самостійно опрацьовувати наявні у відкритому доступі мережі інтернет каталоги музейних колекцій з українського півдня, надані викладачем pdf-файли (не для поширення), паперові каталоги у доступних бібліотеках зі списку та інші знайдені слухачами на всіх доступних ресурсах і майданчиках самостійно.

Крім того слухачам пропонується самостійно попрацювати із базою даних [Проект Арго – Повернення української культурної спадщини](#). Наповнення цієї бази інформацією буде для слухачів важливим тренінгом зі збору інформації про пам'ятки археології. Така робота здійснюватиметься виключно із навчальною метою, не шкодить, а навпаки посилює інформаційну складову про культурну спадщину України, створює умови для її збереження, вивчення та повернення, розробляє механізми взаємодії із відкритим громадянським суспільством.

Письмове завдання:

Метою написання підсумкової роботи є практична демонстрація засвоєних навичок створення ідентифікатора об'єкта із подальшим визначенням характерних рис, притаманних пам'яткам українського півдня. Презентація роботи відбувається у вигляді усної доповіді з подачею електронного тексту ID-картки об'єкту і за бажанням слухача, завантаження даних до спеціалізованих сайтів.

Для написання роботи аспіранту пропонується обрати один з археологічних об'єктів/пам'яток археології українського півдня для створення ID-картки і два рухомих об'єкта культурної спадщини, також для створення ідентифікатора об'єкта за наданим зразком, що відповідає міжнародним вимогам до таких ідентифікаторів із урахуванням ступеня відкритості інформації. Результативність визначається не об'ємом тексту, а заповненням якомога більшої кількості граф із об'єктивною інформацією про об'єкт. Шрифт — Liberation Serif, розмір — 14, інтервал — 1,5. Роботу слід надіслати на пошту викладача не пізніше ніж за 48 годин до заліку.

Питання для заліку:

1. Особливості археологічних пам'яток українського півдня в контексті їх географії і економіки суспільств, які їх створили.

2. Археологічні пам'ятки українського півдня у системі палеоекономічної моделі причорноморських суспільств доби фінальної бронзи. Особливості пам'яток і матеріальної культури.

3.Доля суспільств українського півдня із появою ранніх кочовиків. Пам'ятки ранніх кочовиків на українському півдні і вершницька (війська) культура.

4.Економіка суспільств українського півдня часу освоєння заліза, особливості пам'яток, пов'язаних із залізобудівним виробництвом, матеріальної культури.

5.Пам'ятки контактних зон між грецьким і локальним населенням, закономірності у їх розташуванні, особливості матеріальної культури.

6.Системні зміни на археологічних пам'ятках українського півдня у останніх століттях I тис. до н.е. — перших століттях н.е., особливості матеріальної культури.

7.Історичні процеси на українському півдні у пізньоантичний-ранньосередньовічний час, створення багаторівневих торгівельних мереж і шляхів, поширення в регіоні світових релігій, особливості матеріальної культури.

8.Політика окупаційної влади в галузі охорони і використання пам'яток археології на українському півдні. Напрями протидії.

III.1. Результати навчання, методи викладання і форми оцінювання.

Результати навчання	Методи викладання і навчання	Форми оцінювання
РН 02 Знання методів наукових досліджень та вміння їх використовувати на належному рівні; вміння вишукувати, опрацьовувати, аналізувати та синтезувати отриману інформацію (архівні джерела, наукові статті, науково-аналітичні матеріали, бази даних тощо).	Виконання аспірантами самостійних завдань. Методична організація та самоорганізація аспірантами читання та критичного аналізу фахової літератури. Написання аспірантами письмової роботи.	Перевірка якості читання та критичного аналізу аспірантами фахової літератури. Відповіді та дискусії на семінарських заняттях. Перевірка якості виконання самостійних завдань.
РН 03 Знання теорії і розуміння методології системного аналізу, принципів застосування системного підходу при дослідженні соціально-економічних процесів та явищ, вміння використовувати методологію системного аналізу у сфері археології та антропології;	Семінарські обговорення; Доповідь на одну із семінарських тем. Індивідуальний міні-проект (дослідження): доповідь на одну із семінарських тем із пошуком додаткових джерел.	Відповіді та дискусії на семінарських заняттях. Письмова дослідницька робота. Перевірка якості виконання самостійних завдань.
РН 05 Знання і вміння використовувати сучасні інформаційні та комунікаційні технології, комп'ютерні засоби та програмне забезпечення при проведенні археологічних та антропологічних наукових досліджень.	Практичні роботи. Робота у міні-групах та парах під час занять.	Поточний контроль активної участі аспірантів у практичних заняттях. Відповіді та дискусії на семінарських заняттях.
РН 06 Вміння та навички працювати з сучасними бібліографічними і реферативними базами даних, а також наукометричними платформами (Scopus, Web	Методична організація та самоорганізація студентами читання та критичного аналізу фахової літератури.	Перевірка якості читання та критичного аналізу студентами фахової літератури.

of Science, Index Copernicus, Web of Knowledge, GeoRef та ін.).		
РН 09 Знання у виявленні локальних особливостей розвитку окремих регіонів України у доісторичний період; антропологічного складу населення України у різні історичні періоди; побуту та умов життя давнього населення від появи людини на території сучасної України до ХХІ ст.; міграційних тенденцій у давнину на території сучасної України та їх комплексний аналіз.	Групові обговорення.	Поточний контроль активної участі студентів у практичних заняттях.

III.2. Умови визначення навчального рейтингу дисципліни.

Види робіт/форми контролю	Кількість робіт	Максимум балів за заняття/вид роботи	Разом
Семінарські заняття	5	12	60
Письмова робота	1	10	10
РАЗОМ (за роботу у семестрі):			70
Залік			30
РАЗОМ			100

III.3. Критерії оцінювання знань і вмінь з дисципліни.

Види робіт	Кількість балів	Критерії оцінювання
<i>Семінарське заняття</i>	5	Доповнення
	9	Відповідь із використанням основної літератури (з урахуванням повноти відповіді)
	10	Відповідь із використанням основної та додаткової літератури (з урахуванням повноти відповіді)
<i>Дослідницька письмова робота</i>	0	Завдання не виконане або містить плагіат.
	1–5	Завдання виконане не повною мірою; автор не виявляє навичок аналізу і логічного та послідовного викладу; подекуди припускається помилкових суджень; робота не вичитана й оформлена неналежним чином.
	6–9	Автор демонструє достатню обізнаність із програмним матеріалом дисципліни та вміння логічно і послідовно ви-

		кладати свої судження на письмі. Разом із тим, завдання виконане недостатньо повною мірою; роботі бракує аналітичного характеру.
	10	Завдання виконане вчасно і повною мірою; автор демонструє належний рівень знання і розуміння програмного матеріалу дисципліни; виявляє аналітичні здібності, здатність до самостійного, системного, логічного і послідовного мислення. Робота вчасно подана й оформлена у відповідності до вимог.

III.4. Порядок перерахунку показників нормативної 100-бальної університетської шкали оцінювання в національну 4-бальну шкалу та шкалу ECTS.

За шкалою університету	За національною шкалою		За шкалою ECTS
	Екзамен	Залік	
91 – 100	5 (відмінно)	Зараховано	A (відмінно)
81 – 90	4 (добре)		B (дуже добре)
71 – 80			C (добре)
66 – 70			D (задовільно)
60 – 65	3 (задовільно)		E (достатньо)
30 – 59	2 (незадовільно)	Не зараховано	FX (незадовільно – з можливістю повторного складання)
1 – 29			F (незадовільно – з обов’язковим повторним курсом)

IV. ПОЛІТИКА ДОБРОЧЕСНОСТІ

Виконання навчальних завдань і робота в курсі має відповідати вимогам викладених у законах України [«Про академічну доброчесність»](#), [«Про авторське право і суміжні права»](#), [«Про освіту»](#), [«Про наукову і науково-технічну діяльність»](#), [«Про науково-технічну інформацію»](#), [«Про вищу освіту»](#) та [«Положення про організацію освітнього процесу для аспірантів та здобувачів ступеня доктора філософії поза аспірантурою у Інституті археології НАН України»](#) затвердженого Вченою радою Інституту археології НАН України 15 червня 2017 р. Протоколом №6.

Розробник курсу очікує, що всі учасники апіорно є рівноправними колегами які здійснюють самостійні дослідження. Усі матеріали включно з наданими електронними копіями публікацій надаються виключно з навчальною метою і не можуть бути поширені чи використовуватись поза межами навчальних завдань курсу, або третіми особами.

У разі неможливості з поважних причин бути присутніми на лекційному занятті аспіранти зобов'язані повідомити викладача про це. Матеріал пропущених лекційних занять повинен бути відповідним чином опрацьований. Відсутність аспіранта на семінарському занятті зобов'язує його виконати додаткове завдання з тематики курсу.

Розробник:

Кравченко Євеліна Антонівна к. і. н., ст. наук. співр.
відділу археології раннього залізного віку ІА НАН України

Затверджено

Вченою радою Інституту археології НАН України
Протокол № 18 від «17» вересня 2026 р.